

ЛЕКЦІЯ 3 (2 год), ЗМ2, ТЗ

Тема: Соціологія сім'ї та гендерна соціологія.

Мета: навчити студентів оперувати поняттями пов'язаними з соціологічною категорією "сім'я", вчити розглядати сім'ю як соціальний інститут, орієнтуватись в поняттях "гендер", "стать";

розвивати уміння використовувати набуті знання;
виховувати повагу до сімейно-духовних цінностей людства.

Тип заняття: Лекція з елементами бесіди.

Міжпредметні зв'язки: психологія, філософія, релігієзнавство, історія.

Література

- 1."Соціологія" за ред.. В.Г. Городяненка. Київ "Академія" 2008р.
- 2.В.М. Піча. "Соціологія" Київ "Каравела" 2015р.
- 3.Лукашевич М.Й. "Соціологія". Підручник. Київ 2006.
- 4.Соціологія: навч.посіб. /за ред. В.І. Докаша – Чернівецький нац.. ун-т, 2012 р.

План.

- 1.Поняття про предмет соціології сім'ї.
- 2.Сім'я та шлюб як соціальні інститути.
- 3.Поняття про предмет гендерної соціології.

Тематика рефератів:

- 1.Патріархальний характер сучасної політичної сфери.
- 2.Історія феміністської думки в Україні.
- 3.Проблема насильства над жінками та шляхи її подолання.

Розповідь викладача

1. Поняття про предмет соціології сім'ї.

Соціологія сім'ї – галузь соціології, що вивчає закономірності виникнення, функціонування й розвитку сімейно-шлюбних стосунків як соціального феномену в конкретних соціокультурних умовах.

Предмет соціології сім'ї — специфічні соціальні відносини, що виникають між сім'єю і суспільством та всередині сім'ї. *Об'єкт* її — сім'я як мала соціальна група і як специфічний соціальний інститут регулювання відтворення людини за допомогою певної системи норм, ролей. Найчастіше соціологія сім'ї використовує категорії «сім'я», «шлюб», «умови життя» тощо.

Сім'я є соціальним інститутом і малою соціальною групою, що має історично визначену організацію, члени якої пов'язані родинними стосунками, спільним побутом і взаємною моральною відповідальністю.

Шлюб є історично змінною соціальною формою стосунків між чоловіком та жінкою, через яку суспільство впорядковує й санкціонує їх статеве життя, встановлює подружні та батьківські права й обов'язки.

Сім'я є складнішою системою, ніж шлюб, оскільки вона здебільшого об'єднує не тільки подружжя, а й дітей, родичів. Загалом її характеризують такі соціальні особливості:

- соціально-історична зумовленість сімейної організації;
- зумовленість об'єктивними потребами у продовженні роду та відтворенні життя;
- наявність специфічних соціальних особливостей: ступінь спорідненості, спільність побуту тощо.

Категорія «умови життя сім'ї» означає сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників макросередовища (загальні соціальні умови) і мікросередовища (найближче соціальне оточення).

Структура сім'ї визначається сукупністю стосунків між її членами, що зумовлює відповідні її типи:

за формою шлюбу: моногамні сім'ї (шлюб між одним чоловіком та однією жінкою); полігамні (шлюб одного чоловіка з кількома жінками); сім'ї, що базуються на шлюбі однієї жінки з кількома чоловіками (поліандрія); сім'ї, де шлюб має групову форму;

залежно від сфери вибору чоловіка або дружини: ендогамні (укладаються між партнерами однієї соціальної групи) та екзогамні (між партнерами з різних соціальних груп);

за ієархією престижу та влади: патріархальні (влада належить чоловікові), матріархальні (влада у жінки), егалітарні (влада розподіляється між чоловіком і жінкою порівну);

за місцем мешкання подружжя після шлюбу: патрилокальні (молоді мешкають у домі батьків чоловіка) та матрилокальні (у домі батьків жінки).

Типи структур сім'ї теж змінюються, залежно від соціокультурних, економічних, історичних умов.

2. Сім'я та шлюб як соціальні інститути.

Сім'ю як соціальний інститут ми аналізуємо тоді, коли особливо важливо з'ясувати, наскільки спосіб життя сім'ї, її функціонування в певних межах відповідають чи не відповідають тим чи іншим сучасним проблемам суспільства. Модель соціального інституту дуже важлива для прогнозування майбутніх змін сім'ї.

При розгляді сім'ї як соціального інституту вивчаються:

- суспільна свідомість у сфері шлюбно-сімейних відносин, узагальненні характеристики сімейної поведінки груп населення в різних економічних і культурних умовах, вплив суспільних потреб та характер відносин та спосіб життя 'сім'ї';
- причини та наслідки недостатньо високої ефективності функціонування інституту сім'ї в тих чи інших умовах;
- соціальний механізм змінення сімейних норм і цінностей;
- ефективність реалізації інститутом сім'ї своїх основних функцій в різних ідеологічних, політичних, соціально-економічних і культурних умовах;
- співвідношення зразкових сімейних норм і цінностей, а також реальної поведінки членів сім'ї тощо.

При аналізі сім'ї як малої соціальної групи доцільно виділяти три основних типи характеристик:

➤ Характеристики групи в цілому: цілі та завдання сімейної групи, склад і структура сім'ї, соціально-демографічний склад сім'ї, групова згуртованість, групова діяльність і характер групової взаємодії сімейної групи, структура влади, комунікації в сім'ї тощо.

➤ Характеристики зв'язків і відносин сімейної групи з більш широкими суспільними системами в межах соціальної структури суспільства. Тут насамперед слід виділити функції сім'ї щодо суспільства.

➤ Цілі, завдання і функції стосовно до індивіда, групова регуляція поведінки та взаємодії індивідів у сім'ї, груповий контроль, групові санкції тощо, сімейні цінності, норми та зразки поведінки, включення індивіда в сім'ю, його задоволеність перебуванням у сім'ї, її функціональними вимогами та ін.

Сім'я проходить ряд **етапів**, послідовність яких складається у сімейний, або **життєвий цикл сім'ї**. Виділяється різна кількість фаз цього циклу:

- утворення сім'ї - вступ у перший шлюб;
- початок дітонародження - народження першої дитини;
- завершення дітонародження - народження останньої дитини;
- "порожнє гніздо" - вступ у шлюб і виділення із сім'ї останньої дитини;
- припинення існування сім'ї - смерть одного із подружжя.

Сучасні **тенденції в розвитку сім'ї** характеризуються такими соціальними особливостями:

- Шлюб, який є основою сім'ї, стає рівноправним, добровільним, вільним від примусу, матеріальних розрахунків, втручання або тиску третіх осіб, союзом жінки і чоловіка.
- Додержання принципу егалітарності на противагу патріархальності, чоловічої авторитарності, які не обмежують права і гідність чоловіка та жінки, забезпечують кожному з них рівні можливості професійного та духовного зростання.
- Нині створюються реальні передумови для подолання суперечностей між коханням і обов'язком, індивідуальним та суспільним інтересом в інтимному житті людини.
- Суспільна цінність сім'ї все більше визнається її роллю в примноженні і передаванні в спадковість приватної власності, організації виробництва (у фермерів і ремісників), організації споживання і побуту тощо.

До специфічних обставин, в яких формується, живе, функціонує сім'я, належать:

- *місце проживання (регіон, вид поселення);*
- *соціально-класова та етнічна належність;*
- *матеріальне становище;*
- *рівень освіти і культури членів сім'ї;*
- *традиції, цінності, на які орієнтується у своїх життєвих планах і прагненнях члени сім'ї;*

➤ *стартова позиція, тобто та моральна й економічна база, на якій будується кожна сім 'я і від якої багато в чому залежить її здатність до консолідації, згуртування, інтеграції.*

3. Поняття про предмет гендерної соціології.

Гендерна соціологія — галузь соціології, що вивчає закономірності диференціації чоловічих і жіночих ролей, статеві відмінності на всіх рівнях та їх вплив на людське існування, співіснування, на особливості соціальної організації, специфіку чоловічої та жіночої соціальних спільнот.

До категоріального апарату гендерної соціології, крім згадуваного поняття «гендер», належать: «стать», «феміність», «маскуліність», «андрогіність», «сексизм», «біархат», «патріархат».

Поняття «гендер» означає соціальне очікування від представниківожної статі. Але, на відміну від поняття «стать», воно стосується не біологічних особливостей, за якими різняться чоловіки та жінки, а соціально сформованих рис. Тобто якщо зі статтю пов'язані лише фізичні відмінності будови тіла, то з гендером — психологічні, соціальні, культурні відмінності між чоловіками та жінками. Відповідно поняття «стать» охоплює комплекс репродуктивних, поведінкових, тілесних, соціальних характеристик, які визначають індивіда як чоловіка чи жінку. У світовій соціології біологічну стать визначають терміном «sex», а соціальну — «гендер».

Не пов'язані з біологічною статтю поняття «маскуліність» (тут — мужність, сила) та «феміність» (тут — жіночність). Вони позначають відмінні психологічні характеристики, історично сформовані особливостями культури певного суспільства. Маскуліність асоціюється з активністю, незалежністю, самовпевненістю, а феміність — із залежністю, несміливістю, сентиментальністю. Вищий рівень споріднення рис маскулінності та фемінності, досягнутий однією особою, свідчить про її *андрогіність* (двостатевість). Маскуліність, феміність та андрогіність є передумовами певної моделі соціальної поведінки. Андрогінна особа має більший вибір варіантів моделювання поведінки, є гнучкішою щодо соціального пристосування. Професор психології та жіночих студій Сандра Бем (США) пояснювала андрогіність як індивідуальну здатність особи залежно від конкретних ситуативних умов діяти водночас по-жіночому і почоловічому.

Термін «сексизм» був запроваджений феміністами за аналогією з расизмом і означав систему установок, що виправдовують соціальну нерівність жінки посиланням на корінні вади (хиби) жіночої природи, нібито нездатної до соціальної творчості. У наш час термін «сексизм» набув більш широкого значення і вказує на дискримінацію за статевими ознаками як жінок, так і чоловіків. Як соціальне явище, сексизм завдячує патріархату. На початку 90-х років ХХ ст. професор соціології Сільвія Волбі (США) дала визначення поняття «патріархат» як системи взаємопов'язаних соціальних структур, за допомогою яких чоловіки пригнічують та експлуатують жінок. У зв'язку з цим категорія «патріархат» є однією з найуживаніших у фемінізмі, одна із представниць якого американка К. Міллет вважає, що патріархальними були всі історичні цивілізації. Адже під орудою чоловіків завжди були армія, індустрія, технологія, освіта, наука, політика і фінанси

— усе, з чого складається влада. Сучасні суспільства теж патріархальні, відрізняються лише ступенем та особливостями соціальної нерівності, зумовленої соціальним статусом чоловіків і жінок, тобто тендерних нерівностей. На відміну від патріархату, *bipartit* є формою суспільного устрою, за якого чоловіки та жінки мають рівне становище в суспільстві. Він тісно пов'язаний з гендерною симетрією (сукупністю уявлень про споконвічну рівність людей).

Письмове експрес-опитування:

Варіант 1: Фемінізм, та його основні напрями.

Варіант 2: Сучасна демографічна ситуація в Україні.

Варіант 3: Типи сімей.

Варіант 4: Типові гендерні стереотипи.